

ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ СЛУЖБОВО-БОЙОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В РОБОТІ МВС УКРАЇНИ

У статті розглядаються проблеми службово-бойової діяльності в роботі МВС України та впливу такої діяльності на ефективність роботи правоохоронних органів в цілому. Сформульовано пропозиції щодо службово-бойової діяльності та її визначення в нормативних документах.

Ключові слова: службово-бойова діяльність, бій, силові заходи, силові дії, оперативно-бойова організація органів внутрішніх справ, спеціальна тактика, засоби фізичного впливу, спеціальні засоби, вогнепальна зброя.

В статье рассматриваются проблемы служебно-боевой деятельности в работе МВД Украины и влияния такой деятельности на эффективность работы правоохранительных органов в целом. Сформулированы предложения относительно служебно-боевой деятельности и ее определения в нормативных документах.

Ключевые слова: служебно-боевая деятельность, бой, силовые мероприятия, силовые действия, оперативно-боевая организация органов внутренних дел, специальная тактика, меры физического воздействия, специальные меры, огнестрельное оружие.

In the article the problems of service-combating activity of the units of the Ministry of internal affairs of Ukraine and the influence of such activity on the effectiveness of the work of law enforcement agencies in the whole are considered. The proposals on the distinguishing of service-combating activity are formed and its differentiation in legislation are done too.

Key words: service-combating activity, battle, force measures, force actions, operative-combating organization of the units of internal affairs, special tactics, physical force measures, special measures, firearm.

Постановка проблеми. Питання визначення службово-бойової діяльності працівників окремих служб міліції України, як і в цілому службово-бойової діяльності органів внутрішніх справ України, є досить складним. Сучасні теоретичні дослідження не виділяють словосполучення службово-бойової діяльності, вони замінюють його на «силові заходи», «силові дії», «діяльність силових структур» та ін.

Чому відбулася така трансформація? Цьому є багато пояснень, але, на нашу думку, бойова діяльність притаманна органам внутрішніх справ і, незважаючи на всі «демократичні перетворення» та метаморфози, працівники органів внутрішніх справ України мають право застосовувати спеціальні засоби та вогнепальну зброю при виконанні службових обов'язків. Інакше як бойовими такі дії називати мабуть нерозумно.

Таким чином, *метою даної статті є* спроба пояснити чому зникли поняття «службово-бойова діяльність», «бойові дії» та інші в науковій літературі та в практичній діяльності органів внутрішніх справ України.

Стан дослідження проблеми. В сучасних посібниках з тактико-спеціальної підготовки [1, 2] відсутня згадка про службово-бойову діяльність, проте працівники Львівського університету внутрішніх справ таки визначили, що спеціальні операції включають в себе оперативні, режимні, бойові та інші заходи органів внутрішніх справ та підрозділів внутрішніх військ [2, с. 131].

Загальна тенденція про те, що працівники органів внутрішніх справ не повинні застосовувати силу, спеціальні засоби та зброю під час масового безладу була розроблена ще в Москві [3]. Працівники міліції повинні тільки спостерігати за протиправними діями, але не давати можливості так би мовити приверненню уваги з боку правопорушників.

У більшості випадків проти правопорушників повинні бути застосовані спеціальні засоби та, в разі необхідності, зброя, проте наші вчені так не пишуть, адже йде тенденція до «демократизації».

Як зазначає Ю. В. Дубко, словосполучення "бойові дії" зникло з настанов та інструкцій, що регламентують діяльність органів внутрішніх справ України, ще на початку існування держави [4, с. 125]. Спочатку це словосполучення зникло з організації діяльності органів внутрішніх справ України у сфері припинення масових безпорядків, а потім взагалі зі спеціальної літератури. Слова "бойові дії" були замінені на "силові дії", "силові заходи" та "силові провадження" [5].

Останні дисертаційні дослідження, присвячені протидії масовим заворушенням [6, 7], також не визначають поняття службово-бойової діяльності, але окремі елементи такої діяльності виокремлюють.

Виклад основних положень. Пояснень, чому не вживаються поняття службово-бойова діяльність та бойові дії можна знайти багато, але головними з них є те, що ми дуже багато говоримо про європейські цінності, про демократію та забуваємо, що ми живемо в країні з перехідною економікою, диким капіталізмом і те, що в більшості зарубіжних країн є зрозумілим, для наших громадян є диким.

Криміногенна ситуація в Україні значно погіршилася. За роки незалежності кількість злочинів збільшилася в рази. Громадяни не відчувають себе в безпеці, переважна більшість не довіряє працівникам органів внутрішніх справ і вважає, що міліція не виконує свої обов'язки в повному обсязі.

Кримінальний світ активно застосовує зброю та інші засоби в спробах активно впливати на переділ сфер впливу, кількість злочинів з застосуванням зброї зростає, але реагувати адекватно працівники міліції не мають права, а в деяких випадках навіть не бажають цього робити, адже покарання за перевищення сили та неправильне використання спеціальних засобів і особливо зброї набагато перевищує покарання за бездіяльність.

Виникає досить цікава проблема. В окремих випадках як громадська думка, так і контролюючі органи (прокуратура, суд) стають на бік злочинців. Засоби масової інформації безперервно подають факти про вчинення тяжких злочинів з застосуванням зброї та інших предметів, але працівники органів внутрішніх справ України завжди висвітлюються як такі, які порушують права злочинців.

Тобто громадська думка поступово зміщується в бік правопорушників, адже їх треба захищати від міліції, бо міліція може порушити їхні права. Те, що правопорушники посягають на права та свободи інших осіб, а іноді на життя та здоров'я залишається за кадром. Тому й поняття бойові дії зникло як з наукової літератури, так і з практичного вжитку.

По-друге, ми намагаємося спростувати тезу про те, що міліція є озброєним органом влади і вона має право застосовувати зброю при виконанні своїх обов'язків. При цьому такі твердження є досить цікавими і надходять вони найчастіше з так званих західних «демократичних держав». Проте в самих цих державах поліція використовує силові методи і навіть в більшому обсязі, коли виникає загроза громадському порядку та громадській безпеці. Про це свідчать останні події в країнах Європи.

Разом з тим в Україні, коли працівники органів внутрішніх справ України починають застосовувати спеціальні засоби для припинення масового безладу, це вважається порушенням прав людини, про які кричить весь світ.

Знаходяться деякі фахівці, які стверджують, що в мирний час можливі лише навчальні бойові дії, а дії працівників міліції по боротьбі зі злочинністю із застосуванням зброї, спеціальних засобів та фізичної сили з обох сторін є "міфологічним висновком, що це бойові дії" [8].

Але все ж таки питання про бойові дії, які проводять працівники органів внутрішніх справ України, має ставитися. Адже працівник міліції кожен день перебування на службі може зустрітися зі злочинцями, які в будь-який час можуть застосувати проти нього зброю або силу, а він має зі свого боку застосовувати адекватні заходи для усунення загрози як своєму життю та здоров'ю, так і життю та здоров'ю громадян.

Питання щодо наявності бойової функції МВС України в мирний час має велике значення як в науковому, так і практичному аспекті. Це важливо з багатьох причин.

Перш за все необхідно визнати, що державними органами як міліцією, так і іншими силовими структурами (СБУ, Прикордонними військами, Податковою міліцією) застосовується зброя та спеціальні засоби, які можуть нанести шкоду правопорушникам і навіть призвести до їхньої загибелі. Питання застосування зброї та спеціальних засобів визначено відповідними законами України [9] та відомчими нормативними документами. Проте в жодному з цих нормативних документів немає визначення бойової функції відповідних підрозділів силових структур. На практиці такі бойові функції існують, про що свідчать як повідомлення в засобах масової інформації, так і відомчі накази та інструкції.

Іншою причиною, яка певною мірою була підставою зникнення поняття бойові дії була та, що участь у бойових діях дає можливість отримувати певні пільги. Наприклад, учасники бойових дій, які брали участь у Великій Вітчизняній війні, та працівники органів внутрішніх справ України, які перебували в міжнародних миротворчих місіях, користуються пільгами та мають певні переваги [10].

Бойові дії, якщо вони будуть визначені в законодавстві, сприятимуть підвищенню морального та психологічного забезпечення діяльності працівників міліції. Адже, як було зазначено вище, в переважній більшості випадків працівники міліції бояться використовувати зброю для захисту прав громадян та навіть для особистого захисту.

Бій, як визначено у військовій енциклопедії, – це організована збройна сутичка з'єднань, частин, підрозділів сторін, що воюють одна проти одної [11].

Інша енциклопедія дає визначення бою як збройного зіткнення з'єднань частин та підрозділів різних родів і видів збройних сил сторін, які воюють між собою. Бій є основною тактичною формою бойових дій для розгрому противника та досягнення перемоги [12]. Бій може бути наступальним та оборонним. Він визначається як загальновійськовий, повітряний, протиповітряний та морський.

В цьому визначенні відсутній аспект щодо бою одного індивідуума з іншим із застосуванням зброї чи інших засобів, але, на нашу думку, такий бій можливий, адже основна ціль бою це досягнення перемоги. В переносному значенні під час бою працівників міліції з бандитами чи іншими озброєними особами основною метою є досягнення перемоги над ними, шляхом поранення або навіть знищення, а також захоплення з ціллю попередження вчинення нових злочинів.

На нашу думку, треба визначити бій як збройне зіткнення, за допомогою якого вирішуються питання перемоги, тобто знищення, роззброєння та захоплення однією стороною іншої.

Якщо таке визначення може бути застосоване до поняття бою, можемо стверджувати, що працівники міліції, які застосовують зброю та спеціальні засоби для захисту життя, здоров'я та прав громадян, ведуть бій, а їх дії є бойовими діями. Відповідно й бойова діяльність працівників міліції та різних підрозділів міліції повинна бути визначена нормативними актами.

Бойові дії, а точніше спеціальні бойові дії, далеко не виняток у практиці таких міліцейських підрозділів, як «Сокилі», «Беркут», «Титан» та деяких інших. Крім того, працівники й інших служб повинні бути завжди готовими до застосування вогнепальної зброї. Адже щорічно при зіткненні з озброєними злочинцями гинуть десятки працівників міліції.

Спеціальна бойова діяльність органів внутрішніх справ, як вказує Ю.В. Дубко, має місце в особливих умовах несення служби [4, с. 128]. Теоретично поняття бойових дій розглядалося також окремими авторами [13]. Було також запропоновано виокремлення проведення бойових дій при проведенні спеціальних операцій, проте в нормативному плані це питання так і не вирішене.

Окремі вітчизняні вчені в монографіях застосовують у термінології такі вирази, як бойові дії, проникнення до укриття з боєм, оперативно-бойова обстановка, бойові тактичні дії, активні дії по захопленню озброєних злочинців, бойові дії штурмової групи [14]. Разом з тим пропозицій щодо визначення службово-бойової діяльності працівників органів внутрішніх справ України не надходило.

Слід погодитися з пропозицією Ю.В. Дубка, який виокремлює як ознаки оперативної бойової організації органів внутрішніх справ такі:

- наявність у структурі МВС України (в оперативному підпорядкуванні) жандармерії (військової поліції) чи внутрішніх військ;
- наявність в структурі МВС спеціальних підрозділів швидкого реагування (оперативного втручання), які мають армійську організацію, а також антитерористичних підрозділів;
- здатність сил та засобів міліції (поліції) до здійснення стратегічних та оперативних міжрегіональних маневрів;
- висока оперативно-бойова готовність органів і підрозділів до дій в особливих умовах;
- наявність спеціального озброєння, спеціальних засобів, засобів індивідуального захисту, бойової, спеціальної та транспортної техніки;
- наявність органів оперативного управління силами та засобами в особливих умовах [4, с. 130].

Крім того, дії органів та підрозділів внутрішніх справ мають певну нормативну базу для здійснення бойових заходів.

У МВС України, а ще раніше в МВС УРСР та в колишньому Радянському Союзі складалась оперативно-бойова організація, яка відповідала особливим умовам, що вирішувалися під час виникнення таких особливих умов. Період виникнення такої організації – 80-ті роки минулого століття. Саме в цей час почалися масові заворушення, почастишали захоплення заручників з застосуванням вогнепальної зброї. Проте слід зазначити, що ми можемо говорити і про наявність такої організації ще раніше, наприклад, в повоєнні роки, коли вирішувалися питання боротьби з бандитизмом та іншими озброєними формуваннями.

На даний час ми можемо стверджувати, що в МВС України існує оперативно-бойова організація органів та підрозділів внутрішніх справ, а також учбових закладів і внутрішніх військ, яка є максимально пристосована до повсякденної діяльності органів та підрозділів МВС.

На жаль, ця організація не отримала відповідного нормативного закріплення, але об'єктивно вона існує. Наприклад, в кожному підрозділі МВС України підготовлено спеціальні оперативні плани, які застосовуються під час виникнення особливих умов. В юридичній літературі такі дії носять назву спеціальної тактики.

Ю.В. Дубко пропонує розглядати спеціальну тактику як частину або окремий розділ військової тактики. Адже військова тактика вивчає підготовку та ведення бойових дій, а спеціальна тактика – підготовку та ведення спеціальних бойових дій [4, с. 131]. Він також пропонує своє визначення бою, з яким ми погоджуємося. Для мирного часу визначення бою можна сформулювати як організоване збройне зіткнення органів і підрозділів внутрішніх справ, частин внутрішніх військ з терористами, іншими озброєними злочинцями, активними учасниками масового безладу з метою їх затримання, ізоляції, а у виключних випадках і знищення. Таким чином, спеціальні бойові дії – це організоване застосування сил та засобів органів, підрозділів та частин Міністерства внутрішніх справ для виконання спеціальних бойових завдань у ході проведення спеціальних операцій [4, с. 131].

На нашу думку, визначення бою та спеціальних бойових дій є досить повним, проте в даному випадку йдеться про дії органів і підрозділів, але немає згадки про бойові дії, які може вести один озброєний працівник органів внутрішніх справ України з терористами чи одним терористом або іншими озброєними злочинцями. На практиці досить часто ми маємо справу саме одиночних бойових дій, тобто застосування зброї та спеціальних засобів з метою протидії одному або двом озброєним злочинцям. Тому більш повним визначенням бою, на нашу думку, буде таке: спеціальні бойові дії – це збройне зіткнення органів, підрозділів внутрішніх справ, частин внутрішніх військ та окремих працівників, які виконують завдання з охорони правопорядку з терористами, іншими озброєними злочинцями, активними учасниками масового безладу з метою їх затримання та ізоляції, а в окремих випадках і знищення.

Досить часто в практиці органів внутрішніх справ України зустрічаються випадки, коли озброєні злочинці або особи, які захопили заручників після проведення переговорів з ними, припиняють опір та складають зброю. В даному випадку ми все рівно маємо елементи спеціальних бойових дій, які застосовуються працівниками міліції (планування операцій, передислокацію до району бойових дій, заняття позицій для ведення спеціальних бойових дій, переговори з правопорушниками та злочинцями, демонстрація вогневої переваги з метою змусити злочинців до добровільної здачі та ін.).

Розглядаючи загальні проблеми визначення бойових дій ми не можемо не визначити специфіку бойових дій та спеціальних операцій, в яких беруть участь працівники різних підрозділів міліції: Державної автомобільної інспекції, дільничних інспекторів міліції, патрульної служби та ін. На сьогодні можна з певністю констатувати, що кількість таких випадків збільшується. Основними причинами, наприклад, збільшення випадків застосування зброї працівниками Державтоінспекції можна визначити такі:

- відбувається активна автомобілізація населення країни, в тому числі і осіб, які вчиняють злочини. За офіційними даними, понад 70% всіх злочинів вчиняються за допомогою транспортних засобів і, відповідно, для затримання злочинців задіяні працівники Державної автомобільної інспекції разом з працівниками оперативних служб;

- збільшується кількість злочинів, які скоєні проти осіб, що володіють коштовними транспортними засобами, зазначені злочини також часто вчиняються з застосуванням зброї. Багато таких транспортних засобів викрадається і відповідно для переслідування викрадачів та їх затримання задіяні працівники Державної автомобільної інспекції;

- працівники Державної автомобільної інспекції несуть службу зі зброєю, яка часто є метою злочинців. Вони намагаються викрасти зброю та використати її у своїх цілях;

- для проведення спеціальних операцій використовується багато транспортних засобів, в тому числі разом з працівниками Державної автомобільної інспекції, які також мають право та використовують зброю та спеціальні засоби;

- у випадках вчинення тяжких злочинів з застосуванням транспортних засобів переслідування злочинців здійснюється працівниками Державтоінспекції, які можуть застосовувати зброю.

Ці та інші випадки застосування зброї працівниками Державної автомобільної інспекції свідчать про те, що працівники цієї служби також беруть активну участь у спеціальних бойових діях.

Висновки. Підсумовуючи викладене треба запропонувати наступні кроки, які б сприяли легалізації понять бойові дії та спеціальні бойові дії в практиці органів внутрішніх справ України, а саме:

- є необхідність визначення понять спеціальні бойові дії в нормативному плані та внесення відповідних змін до відомчих нормативних актів;

- службово-бойова діяльність передбачає використання спеціальної тактики, засобів фізичного впливу, спеціальних засобів та вогнепальної зброї з метою досягнення поставлених цілей;

- підіймають змінам учбові та тренувальні програми, до яких слід внести поняття спеціальні бойові дії;

- є необхідність розроблення теоретичного аспекту спеціальних бойових дій, які застосовуються працівниками органів внутрішніх справ України, адже вони відрізняються від бойових дій специфічним складом сил та засобів, які використовуються, характером взаємодії з державними та громадськими організаціями та способом досягнення мети.

Література

1. Тактико-спеціальна підготовка (тактика професійної діяльності): Навчальний посібник / За заг. ред. П'яtkова В.П. – К.: КНТ, 2010 – 344 с.
2. Булачек В.Р. Тьорло О.І. Основи тактико-спеціальної підготовки: Навчальний посібник / В.Р. Булачек, О.І. Тьорло. – Львів, ЛДУВС, 2010. – 268 с.
3. Ларин В.В., Тесняк, І.А., Никулин Г.С. Понятие и содержание особых условий // Совершенствование управления МВД в особых условиях: Труды Академии МВД СССР. – М., 1991. – С. 27–37.
4. Дубко Ю. В. Предмет и терминология специальной тактики (имеет ли МВД боевую функцию?) / Юрий Валентинович Дубко // Зб. наук. праць у галузі права. До 70-річчя О. М. Бандурки ; за заг. ред. К. Б. Левченко. – К. : Юрисконсульт, 2007. – 352 с.
5. Епур Г. В. Тактические основы специальных операций. – Ч. III : Тактика действий органов и подразделений внутренних дел в специальной операции "Волна" : Учеб. пособие / Епур Г. В., Павлов О. В., Животов В. В. и др. ; под ред. В. В. Животова. – Луганск : РИО ЛИВД, 2001. – 234 с.
6. Возник М.В. Організаційно-правові засади управління органами внутрішніх справ при проведенні масових заходів: дис.. канд. юрид. наук 12.00.07 / Михайло Володимирович Возник. К, 2010. – 188 с.
7. Мартишко А.Ю. Адміністративно-правове забезпечення охорони громадського порядку ОВС під час проведення спортивних заходів / Андрій Юрійович Мартишко – дис... канд. юрид. наук. 12.00.07. К., 2010. – 248 с.
8. Крижанівський А. Пора якісних зрушень / А. Крижанівський // Іменем Закону. – 2005. – № 11. – С. 9.
9. Про міліцію : Закон України від 20 грудня 1990 р. // зб. : "Судові та правоохоронні органи України" ; упоряд. А.В. Паливода. – К. : Паливода А.В., 2009. – Т. 2. – 352 с.
10. Заросило В. О. Адміністративно-правове забезпечення участі працівників органів внутрішніх справ України у міжнародних миротворчих операціях : дис... доктора юрид. наук : 12.00.07 / Володимир Олександрович Заросило. – К., 2009. – 436 с.
11. Советская военная энциклопедия : В 5-ти томах. – Т. 1. – М., Воениздат, 1976. – 567 с.
12. Українська Радянська енциклопедія. В 12-ти томах. – Т.1. / Ред. колегія. – К.: Головна редакція УРЕ, 1977 р. – 542 с.
13. Бандурка О. М. Управління в органах внутрішніх справ України : Підручник / Олександр Маркович Бандурка. – Х. : ХНУВС, 1998. – 480 с.
14. Михайличенко А.О., Сервецький І. В. Тактика застосування оперативних комбінацій при затриманні злочинців / А.О Михайличенко І.В. Сервецький – Луганськ: РВВ ЛАВС, 2002. – 173 с.